

VRTNAR.

List s podobami za šolsko vrtnarstvo, vrtnarstvo sploh
in za sadjarstvo.

Št. 20.

V Ljubljani, 31. oktobra 1889.

Letnik II.

Sadna letina 1890. leta.

Letos smo pridelali ubogo malo sadja. Bilo je sicer nekaj češpelj in orehov, a kaj malo jabolk, še manj pa hrušek. Nekaj jabolk so imele le posebno rodovite vrste po dobrih legah, a še teh bi ne bilo, če bi jim gospodarji ne bili stregli.

To slabo letino sta povzročili največ dve bistveni napaki. Prva je, da se naši sadjarji navadno za drevje svoje ne brigajo več, nego da ga obero. Vse drugo oskrbovanje prepuščajo — Bogu. Druga pa je, da po naših sadovnjakih raste veliko preveč slabih ter malo rodečih vrst sadja.

Že spomladi sem opozoril naše sadjarje v članku „Krajevni sortimenti“, da vsaka vrsta drevja in sadja ne uspeva v vsaki zemlji in legi. Zato je živa potreba, da se prirede v vsaki občini „poskušnjaki“. Naročati bo pa potem le take vrste, ki so se dobro obnesle na „poskušnjaku“ dotičnega kraja (glej „Vrtnarja“ št. 4. in 5. 1. 1889.)

Ko so vsi ti pogoji izpolnjeni, potem pa moramo drevje tudi dobro oskrbovati. Koliko se greši že pri sajenji in obrezovanju! A pustimo to danes. Menimo se le o tem, kako že rodečemu drevju pomagati do redne rodovitosti.

Drevje pri nas navadno rodeva vsako drugo leto. Zakaj? Zato, ker korenine ne dobivajo v zemlji dosti redilnih snovi, da bi moglo drevo sadje izrediti in poleg tega še cvetne popke za prihodnje leto nastaviti. Glavna stvar je torej, koliko hrane dobiva drevo iz zemlje. Vzemimo tri vrste zemlje: slabo, dobro in prav dobro. V slabi zemlji dobiva drevo tako malo hrane, da iz cvetja morebiti še naredi drobne plodove, a dorediti jih ne more, ker vsled nedostatne hrane sredi poletja drug za drugim odpadajo. Poznam jablano v slabi zemlji, ki je vsako leto obilo cvela in nastavila tudi mnogo sadu. A sad je vsako leto odpadel, predno je bil debel kakor šiška. Ta jablana je imela dva vrha. Pregovoril sem dotičnega lastnika, da je jeseni slabejši vrh odžagal in drevesu pognojil. Prihodnje leto je jablana zopet bogato cvela, nastavila sad, a ga tudi rodila. Drevesu je bilo pač manj sadja izrediti nego prejšnja leta, a imelo je več hrane. S tem drevesom bilo je tako, kakor če desetero otrok je iz male skleda nezabeljene turščične žgance. Ob tako slabi in pičli hrani so vsi lačni in medli. Če pa iz iste skleda je le petero otrok zabeljene žgance, pa so vsi siti in čvrsti.

Drevje v dobri zemlji cvete in tudi rodi. A hrane pa ne dobiva toliko, da bi nastavilo tudi še cvetne popke. Koreninice grede za hrano v nove plasti zemlje in torej šele prihodnje leto nastavijo cvetne popke. Od toh prihaja, da nam drevje rodi navadno vsako drugo leto. Drevje v prav dobri zemlji pa dobiva dosti hrane, da cvete, rodi in tudi za prihodnje leto nastavi. To opazujemo lahko po zelenjadnih vrtilih. Vsako leto gnojimo zaradi zelenjadi.

Na drevje niti ne mislimo. To le dobiva, kar zelenjadi ostaje, vender dovolj, da nam more redno roditi. Ta resnica nas pa uči, da je dobro pognojeno drevje jako hvaležno. Ta hvaležnost je pa naš dobiček, in nespametno bi bilo braniti se ga.

Treba je torej tudi drevju gnoja, če hočemo pridelavati obilo sadja. A kdaj in kako je treba gnojiti? Gnoji, kadar hočeš, boljše je, nego če nič ne gnojiš. A najboljše je gnojiti vender od novembra do marea. Reči moramo, da naši sadjarji še precej gnoja raztrosijo jeseni po sadovnjakih. A ta gnoj koristi le trati, drevju pa ubogo malo ali celo nič. Pomisliti treba, da dež in sneg raztopita gnojnino. Ta leze v zemljo, a ne pride do globoko ležečih drevesnih korenin, nego gosta mreža travnih korenin jo preje ujame in posrka. Le takrat dobi drevo nekaj teh redilnih snovi, če sta jesen in zima jako mokri. Drevju moramo torej gnojiti tako, da gnoj pride bolj do njegovih korenin. Drevju je dober vsak gnoj, najbolje mu pa ugajata mešanec in gnojnica.

Z gnojnico gnojimo, če naredimo pod drevesnim kapom z železnim kolom ali zemeljskim svodom $\frac{1}{2}$ metra globoke lukaje po 1 meter vsaksebi. Vanje vlijamo gnojnico tako dolgo, dokler jo hote srkati. Na ta način dovedemo obilo hrane koreninam sesalkam, ki sezajo do drevesnega kapu. To gnojenje stane malo časa in truda, a donaša obilo dobička.

Če pa hočemo z mešanim ali hlevskim gnojem gnojiti, vzdignemo rušino pod drevesom, vzrahljamo odkrito zemljo, natrosimo na njo 10 $\frac{c}{m}$ gnoja in ga podkopljemo ter položimo rušino nazaj. Na ta način smo gnojili drevesu in rušini. Drevje bo veselo uspevalo, obilo rodilo ter dobro vračali naš trud. Tako je gnojiti navadno na vsaka tri leta, z gnojnico pa vsako leto. Škoduje pa ne, če gnojimo bolj pogostoma. O drevji velja: če mu bolj pogostoma gnojiš, več ti bode donašalo dobička. Omenim naj še, da slabo rastočim drevesom ugaja bolje gnojnica in fekalije sploh, a slabo rodečimi pa pepel in sploh rudninski gnoj.

Letos je naše drevje nastavilo obilo cvetnih popkov; obeta nam torej za leto 1890. dobro sadno letino. A da se bodo cvetni popki dobro razvili in da bode sadje lepo dozorelo, treba drevju še to jesen dobro pognojiti. Kdor ne bo storil tega, kesal se bo prihodnjo jesen, kdor pa bode, dobil bo lepih novcev za sadje. Če bodo vsi sadjarji storili, kar je treba, gotovo pride prihodnjo jesen v našo deželo nad 1 milijon gold. samo za sadje. Na delo torej! — Janko Zirovnik.

Sadjarjem.

Po zimi utegne kmetovalec dovolj preudarjati, kako si zboljšati kmetijo, kako pomnožiti dohodke, kako ukoristiti sleharni kos posestva. Marsikateri prostor je še prazen, a na njem bi lahko raslo lepo pa tudi koristno sadno drevo. Zato smo si namenili nekatere svete dati sadjarjem.

Zelo važno je, da sadno drevo vsadiš pravilno, kajti le tedaj bode uspešno raslo. Pri zasajanji treba paziti posebno na to, da je mlado drevesce lepo zdravo in polno čvrstih korenin, sploh da ni zastarelo v drevesnici, ali pa da ni kak star divjak ali gozden samosevec, ves pre-rašččen z lišajem in mahom, kakeršne le preradi še zasajajo slovenski kmetje. Drevesu prireži močnejše korenine gladko in navzdol. Kolikor bolje je jama izkopana, toliko uspešneje bo raslo drevo, toliko poprej bo pričelo roditi. Kedar vsajaš drevo, ne postavljal ga nikdar niže, nego je poprej stalo v drevesnici. Zaspi ga tako, da bode okrog korenin dobra zgornja prst, ker po tej si bodo korenine najprej iskale živeža. Ako bi torej prisul okrog korenin

spodnjo prst, kakor le prepogostoma ravnaajo, medlele bi korenine, ker v surovici jim ni potrebnih redilnih snovi, saj takih ne, kakeršne morejo použivati. Zato pa so taki nasadi zelo podvrženi suši, ker le malo morejo izciniti novih korenčic iz take surovice in sploh jim primankuje čvrstih redilnih organov. Če pa prispeš dobre prsti okrog korenik, sploh v jamo, v katero si vsadil drevesce, hitro se ti ukorenini in zagadelj je tudi stanovitno in trpežno.

Posebno priporočamo, ne posajaj drevesec pregloboko, kajti marsikatero drevo je uže moralo zato usahnuti. Bolje je preplitvo saditi, manj škode si napraviš nego, če tako globoko sadiš, da tudi več centimetrov debela zakriješ s prstjo.

Jako važno je, da so korenine prav dobro s prstjo obsute, da se ne napravijo med korenikami prazni zračni prostori, ker vsled takih presledkov se prime ne dovolj obsutih korenin plesnoba ali celó gniloba. Zato razdeli, kadar zasiplješ, z roko prav skrbno prst med korenine in pod nje in pritisni jo tudi z roko. Nikakor pa ne ravnaajo prav oni sadjarji — če jih smemo tako imenovati — ki kar s škornjami na kveder pohodijo prst in korenine, če jih tudi kaj s tem oderejo! In žal, da tako pogostoma zasajajo! Ker je jama preozka, da torej ni moči lepih korenin iz lepa spraviti vanjo, pa se morajo udati sili: z vso močjo jih potepajo s čevlji, le da jih spravijo ali potisnejo v jamo. Zdaj pa rasti drevesce veselo in uspešno? Saj ni mogoče! Potem pa tožijo: naša zemlja ni za sadno drevje, ali pa: iz drevesnice kupljena drevesca niso za nič itd. Zemlja je uže sposobna, tudi drevesce iz drevesnice je dobro, pač pa je zasajavec nesposoben! K vsajenemu drevescu naj se sicer pristavi količek, a drevesce se ne sme pretesno privezati k njemu, ker nekoliko se vsajeno drevesce še z zemljo usede, količek pa ne, ki je morda par čevljev globoko zapičen, in tako zadržuje količek drevesce, da se ne more usedati z zemljo, ter se pod njegovimi koreninami napravijo omenjeni zračni presledki, kateri so potem tako škodljivi drevescu ter ga celo ugonobijo.

Kmalu po svečnici je najprimernejši čas tudi za obrezovanje in trebljenje sadnih dreves. Visokodebelna drevje se le v prvi mladosti obrezuje, pozneje se le trebijo suhe ali pregoste veje. Posebno mlademu drevesu je treba izrezovati vse pregoste poganjke, ker sicer drevo nima nikakeršne prave oblike, pač pa je polno vej, pa nobena ni primerna. Drevo postaja po tem košato, pregosto zaraščeno in nima potrebne svetlobe, brez katere nikdar ne more uspešno roditi. Iztrebimo torej vse preobilne notranje veje, da bo mlado drevo dobilo lepo široko pa odprto krono, ker le v tako morejo dohajati zrak, sonce in svetloba.

Starejšemu drevju moramo iztrebiti vse suhe veje, ali katere se križajo, kar pogostoma provzročuje raka. Prav tako moramo iztrebiti vse vodene poganjke, ker ti le sok pijejo, pa ne koristijo. Ne zabimo očediti debela od mahu, ki mu zunanjo kožo ali skorjo tako hudo prerašča ter je pravo pribežališče raznovrstnim mrčesom, kateri v njem prezimujejo in hranijo zalego. Mah tudi brani, da se deblo ne more do dobrega ogrevati od solnea, zato pa se sok manj uspešno pretaka po njem. S strguljo postržimo mah z dreves in potem pobelimo deblo z apneno vodo ali pa s pepeluško, katera razje mrčese in mah ter tudi omladi deblo.

Raznotere vrtnarske reči.

Kaznovan poredež. V občini Teplu na Českem poškodoval je neki fantalin 31 ob cesti stoječih jablan. Zlodejca so zasačili, in okrajno sodišče mu je prisodilo 9 mesecev hude ječe, vsak mesec po eden post in povračilo sodnih stroškov.

Drago sadje. Oskrbništvo nekega posestva ob Renu prošlo je konci meseca septembra 200 jabolk špalijskega drevja za 100 mark, torej jabolko za 50 vinarjev ali 30 kr. našega denarja.

Vzgojevanje pritličnih jablan. Požlahtni dobro ukoreninjene ivančke (ivanovo jabolko) po zimi sedlaj, kolikor le mogoče blizu korenin. Spomladi vsadi ta drevesca v drevesnico, kjer jih vzgajaj dve leti. Jeseni drugega ali pomladi tretjega leta jih pa presadi na stalno mesto. Blizu korenin pa zato sepi ivanovo jablano, da pride požlahtnjeno mesto tudi v zemljo.

Kjer kurijo s premogom, nabere se po zimi toliko žlindre, da ne vedo, kako bi se je iznebili. Žlindra pa je jako dobra za potresanje potov po vrtilih. Potresi je 10 do 15 % na debelo, le malo napeto, na stran viseče. Potem jo pomoi ter trdno zvaljaj ali poteptaj. Če potreseš po vrhu še nekoliko peska ali suhe zemlje, strdi se ta zmēs zelo in tudi po hudem dežji se lahko po suhem izprehajaš.

Da glavna salata ne gre v seme, poruj jo s koreninami ter položi na pesek v klet. Sicer je pa zrele salate štor tudi dobra zelenjad, dokler je še mlad in mehak. Taki štori se olupijo, razrežejo na kratke kose, potem na vodi z nekoliko soljo kuhajo ter naposled pripravijo kakor šparglji.

Poraba sadnih tropin. Sadne trupine, to so iztisnjeni ostanki pri naranjanji mošta, so prav dobra krma živini. Posamezno govedo sme jih dobiti na dan po 6 do 8 kilogramov. Lahko se tudi nasole, v kako posodo dobro natlačijo ter pokrijejo, da ne more zrak do njih. Tako nasoljene tropine se dolgo časa ohranijo za krmo.

Štore in korenine od posekanega drevja odpravljajo v severni Ameriki s tem, da zvrta jo jeseni v štor 45 % globoko in nekaj centimetrov široko luknjo, katero napolnijo s 50 gr. solitarja in z vodo. Luknjo dobro zabijejo in spomladi jo odpro. Prilijejo kerezenovega olja ter potlej zažgo. Štor zgori brez plamena in ostane le pepel.

Črvi (deževniki) nam niso ljubi na vrtu, še najmanj pa po cvetličnih loncih. Žive se ob gnijočih rastlinskih ostankih a tudi ob koreninah rastlinskih. Na vrtu sicer ne škodujejo znatno. Po cvetličnih loncih pa se lotijo korenin, če jim zmanjka med prstjo gnijočih rastlinskih ostankov. Večkrat cvetice popolnoma končajo. Preganjamo jih, če prilivamo z orehovo vodo ali pa s tako, s katero poparimo orehovo listje. Ta jih konča. Namočimo pa tudi ženofove moke. S tako vodo prilijemo cveticam, in vsi črvi v loncu pridejo na površje. Tedaj jih pobremo in končamo.

Kako se krompir, sadje i. t. d. obvaruje gnilobe? O tem je brati v „Wiener Lavd. Ztg.“ to le: Prav izdaten in dober kup pripomoček, s katerim se po kletih in po podih krompir, grozdje, jabolka in hruške obvarujejo gnilobe, je to, da se dotični prostori, predno se sadje potrga in krompir pospravi, nekoliko dni dobro z žveplenim parom napolnjujejo. V ta namen naj se vse odprtine, luknje in raze dobro zamaše in vsaj s slamo zataknejo, v shrambe pa naj se postavi posoda, v kateri se zažge za 100 kub. metrov prostora 30 do 40 gramov žvepla. Nato naj se tudi vrata skrbno zapro, in prostor naj ostane nekoliko dni zaprt. To delo naj se nekatere kratki ponovi, kadar se krompir dobro osušen pospravi, grozdje na niti narobe povesi, in jabolka in hruške tako na police položijo, da se sad sadu ne dotika. Med enim in drugim žveplanjem naj se pa prostor prezrači. — Če tako ravnamo, gotovo se pospravljenega zdravega krompirja in sadja gniloba ne loti, uže gnili deli krompirja in grozdja se pa posuše; posamezna gnila jabolka in hruške segnijo sicer do konca, a gniloba ne preide na zdravo sadje.